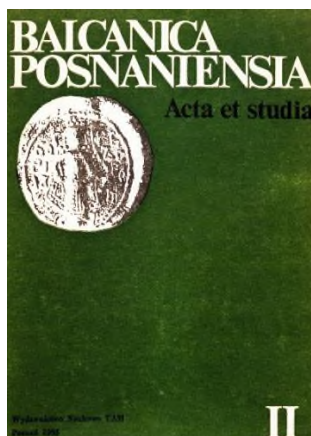

Giza Antoni, *Ruch narodowowyzwoleńczy Bułgarów w XVII w. a Polacy*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1985, t. 2, s. 289–296.

<https://doi.org/10.14746/bp.1985.2.21>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54832>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

RUCH NARODOWOWYZWOLEŃCZY BULGARÓW W XVII w.
A POLACY

ANTONI GIZA

W połowie XIX i w początkach XX wieku wśród działaczy słowiańskich, panslawistycznych i neosłowiańskich w krajach zamieszkałych przez Słowian, zwłaszcza w Rosji, Czechach i na ziemiach polskich, toczyła się ożywiona polemika związana z rolą i znaczeniem w historii poszczególnych narodów słowiańskich dla Słowiańszczyzny jako całości. W grę wchodziła kwestia pierwszeństwa w Słowiańszczyźnie, mierzona zasługami dla różnych narodów słowiańskich w ich walce wyzwolenczej, czy to przeciw Turkom, czy też Węgrom lub Niemcom. Słowianofile rosyjscy podkreślali szczególną rolę Rosji w Słowiańszczyźnie i aby ją udokumentować akcentowali zasługi caratu w XVIII i XIX wieku, kiedy to Petersburg wielokrotnie występował w roli protektora Słowian, wszczynając wojny z Turcją. Podnosili oni znaczenie wkładu Rosji w dzieło wyzwolenia Bułgarii i organizacji narodowych państw Serbii i Czarnogóry¹.

W polemice z Rosjanami polscy działacze słowiańscy powoływali się na słowiańskie tradycje polityki Polski, przypominając opór Polaków przeciwko zalewowi niemieczyny. Opór polski zasłaniał pozostałe narody słowiańskie przed ekspansją niemiecką. Organ krakowskiego Klubu Słowiańskiego, „Świat Słowiański” przypominał ogólnosłowiański charakter celów polityki Polski w czasach Bolesława Chrobrego i stwierdzał: „Żywym udziałem w sprawach ludów ościennych (m. in. Czechów, Słowaków, Rusinów — A. G.) stała i utrzymywała się potęga polska; upadła, gdy polityka polska przestała brać udział w sprawach dotyczących się pobratymców”². Eksponowano przejawy współpracy państwa polskiego z ruchami narodowymi w innych krajach

¹ O słowiańskich koncepcjach wobec ruchu narodowowyzwoleńczego Słowian bałkańskich i działalności słowiańskich towarzystw dobroczynnych na Bałkanach w latach 1875 - 1878 pisze m. in. F. M. Istomin, *Kratkij očerok dejatelnosti S.-Peterburgskogo Slawjanskogo Obščestva 1868 - 1893*, Peterburg 1893; oraz N. Barsov, *Trilektilije dejatelnosti Odesskogo Blagotvoritelnogo Nastajatelstva (1854 - 1884) i materialy dlja istorii osvobożdenija Bolgarii*, Odessa 1895.

² Na uroczystości grunwaldzkiej, *Świat Słowiański*, VII, 1910, s. 2.

słowiańskich, m. in. w Czechach, a także udział Polaków w walce narodowowyzwoleńczej Słowian południowych, w tym również Bułgarów. „Świat Słowiański” akcentował znaczenie wielu pociągnięć polityki Polski, przypisując niektórym z nich wpływ na losy całej Słowiańszczyzny. Do takich wydarzeń zaliczano m. in. zwycięstwo grunwaldzkie³, bitwę pod Warną 1444 roku i batalię wiedeńską 1683 r. Przedmiotem częstych rozważań na łamach polskich pism słowianofilskich i bliskich słowianofilstwu była bitwa pod Warną, jako dowód słowianofilstwa Rzeczypospolitej. Podkreślano znaczenie bitwy warneńskiej dla losów południowej Słowiańszczyzny, zaznaczając zarazem, iż młody polski król, Władysław Warneńczyk „...w obronie Bułgarii złożył młodą i pełną nadziei dla tamtych Słowian głowę”⁴. Klęska warneńska i śmierć Warneńczyka była według polskich słowianofilów symbolem współpracy międzysłowiańskiej, a grób króla polskiego, otoczony czcią Bułgarów, służył jako natchnienie dla poetów i nowych bojowników bułgarskich⁵.

Słowianofile polscy przypominali wojny Rzeczypospolitej Polskiej z Turcją, zwłaszcza te z XVII wieku, które nosły najwięcej nadziei dla ujarzmionych Słowian bałkańskich. Sugerowali, że takie wydarzenia, jak starcie pod Chociwem, Wiedniem, miały znaczny wpływ na kształtowanie się i umacnianie ruchu narodowowyzwoleńczego Słowian południowych, w tym i Bułgarów. Polski aspekt ruchu narodowowyzwoleńczego Bułgarów i próby oficjalnego poparcia go przez Stefana Batorego, Władysława IV Wazę, Jana Kazimierza i Jana III Sobieskiego stanowiły dla polskich słowianofilów ważne argumenty w dyskusji nad rolą Rosji i Polski w Słowiańszczyźnie. Stanowiły też dowody słowiańskości dyplomacji Polski, a także argumenty uniemożliwiające poważne traktowanie rosyjskich oskarżeń o zlatynizowanie górnych warstw społeczeństwa polskiego w XVII wieku. W toku dziewiętnastowiecznych i późniejszych reminiscencji i polemik słowianofilskich przypomniano znaczenie idei zbliżenia słowiańskiego i wzajemności słowiańskiej.

Od końca XIV wieku ziemie zamieszkałe przez Bułgarów wchodziły w skład państwa tureckiego. Znajdujące się u szczytu potęgi państwo Osmanów dzierżyło silną ręką podbite narody bałkańskie. Na skutek olbrzymiej przewagi Turków w państwie wszelkie przejawy ruchu narodowego były bardzo utrudnione, a okresami wręcz niemożliwe. Ani Bułgarzy, ani żaden inny naród słowiański na Półwyspie Bałkańskim nie miał większych szans w podejmowanych samotnych próbach walki wyzwolenczej z Portą w ciągu całego XVII stulecia. Dlatego też Bułgarzy, a także Serbowie i inne narody bałkańskie w ciągu całego XVII wieku, a potem w ciągu następnego stulecia rzadko podejmowali otwartą zorganizowaną walkę powstańczą, ograniczając się

³ *Tamże*, s. 2 - 3.

⁴ A. Piotrowski, *Z dziejów carstwa bułgarskiego*, Tygodnik Ilustrowany nr 42 z 17 X 1908, s. 848.

⁵ *Po pięciu wiekach*, Tygodnik Ilustrowany nr 39 z 25 IX 1910, s. 798.

jedynie do starć pojedynczych grup czetnickich z Turkami. W tej sytuacji podstawowe znaczenie posiadały rachuby i nadzieje na interwencję lub zbrojną pomoc państw sąsiednich, walczących okresowo przeciwko Porcie. W grę wchodziły: Austria, Wenecja, Rzeczpospolita, Wołoszczyzna, a poczynając od końca XVII wieku również Rosja.

Bazę ruchu narodowowyzwoleńczego Bułgarów stanowiło duchowieństwo prawosławne, niezadowolone z traktowania chrześcijan w Turcji jako ludzi niższego gatunku, określanych mianem stada (*raya* — A. G.). Nie chcieli pogodzić się ono z akcją turczenia ludności bułgarskiej, co miało miejsce w Rodopach w XVI wieku⁶. Rozumiała to władza osmańska, dlatego też Turcy szczególne niebezpieczeństwo dla swego władania Bałkanami upatrywali w duchowieństwie prawosławnym, w cerkwiach i klasztorach. W celu zubożenia cerkwi bułgarskich i osłabienia ich wpływu na ludność Turcji zastosowali wobec nich szczególnie dotkliwy nacisk fiskalny, wymuszając różnorakie podatki, sięgające niekiedy kolosalnych sum. Dlatego też klasztory bułgarskie z reguły były niesłychanie zadłużone wobec władz tureckich⁷. Stan permanentnego zadłużenia klasztorów bułgarskich potwierdzają zapiski podróżników rosyjskich, m. in. Wasyla Barskiego z 1744 roku⁸.

Znaczną rolę w ruchu narodowowyzwoleńczym Bułgarów w XVII wieku odgrywali potomkowie Sasów, osiedleni w górniczej miejscowości Cziprowcu. Niezmiernie istotnym elementem w zjawisku powstawania nastrojów antytureckich były powstania chłopskie. Chłopi bułgarscy bardzo dotkliwie odczuwali upośledzenie narodowe, religijne i majątkowe.

W wiek XVII ludność bułgarska wkraczała pod wrażeniem niedawnych wydarzeń na Bałkanach i w Turcji, które mogły wnieść dużo zmian w położeniu narodu. Pod koniec XVI wieku sytuacja na granicy austriacko-tureckiej zaogniła się, w wyniku czego doszło do starcia zbrojnego w 1593 roku. Bułgarzy wsparli działania zbrojne, które rozpoczął przeciw Turcji gospodar wołoski Michał Waleczny. W 1595 r. oddział liczący 200 hajduków bułgarskich zaatakował i zdobył Sofię. W kolejnym roku 1596 w Bułgarii wybuchło powstanie chłopskie, które ogarnęło teren od Sofii aż po Nisz⁹.

Kolejnym etapem na drodze walki narodowowyzwoleńczej narodu bułgarskiego było powstanie tyrnowskie 1598 roku. Impulsem do jego wybuchu było wtargnięcie wojsk Michała Walecznego do Bułgarii. W tym okresie doszło do ogłoszenia carem bułgarskim Szyszmana III, przedstawiciela panu-

⁶ J. Skowronek, M. Tanty, T. Wasilewski, *Historia Słowian południowych i zachodnich*, Warszawa 1977, s. 171.

⁷ P. Hilendarski, *Istorijska slawjano-b'lgarska*, Sofia 1972, s. 128 - 130.

⁸ W. G. Barskij, *Putešestvije k svjatym mestam w Evropie, Azii i Afrikie nahodjaščimsja, predprinijatoe w 1723 i okončannoe v 1747 godu, im samym pisannoe*, t. II, Peterburg 1819, s. 249 - 250.

⁹ Skowronek, Tanty, Wasilewski, o. c., s. 177.

jącej dawniej dynastii Szyszmanowiczów. Porażka Michała Walecznego spowodowała upadek ruchu¹⁰.

W 1616 roku, w wyniku uzyskania swobody wyznawania religii chrześcijańskiej i budowy cerkwi, Bułgarzy znaleźli się pod wzmożonym wpływem propagandy katolickiej. Była ona prowadzona przez franciszkanów z Bośni, którzy tworzyli gminy katolickie, zwłaszcza w rejonie Cziprowca. W połowie XVII wieku nadzieje Bułgarów wiązały się z Rzeczypospolitą Polską, której król Władysław IV zamierzał podjąć wielką wojnę z Portą. Dążenia Władysława IV były popierane przez Wenecję i Francję, a także przez przedstawicieli Bułgarii, którzy podjęli akcję dyplomatyczną w Warszawie. Na czele ich stał biskup Marcejanopola doktor Piotr Parczewicz. Utwierdzał on polskiego króla w przekonaniu, że mieszkańcy Półwyspu Bałkańskiego na wypadek wojny polsko-tureckiej poprą Polaków w formie antytureckiego zrywu powstańczego¹¹.

Te aspekty polityki zagranicznej króla Władysława IV, a jeszcze wcześniej Stefana Batorego podkreślał krakowski „Świat Słowiański”. Na jego łamach pojawiały się artykuły Feliksa Konecznego, Mariana Zdziechowskiego i wielu innych polskich badaczy i publicystów, omawiających miejsce Polski w niepodległościowych planach Bułgarów. Stwierdzali oni, że orientacja na Polskę cieszyła się w Bułgarii znacznym uznaniem i popularnością. Składały się na to częste starcia zbrojne Rzeczypospolitej z Turcją, które każdorazowo niosły nowe nadzieje dla Słowian bałkańskich. Znalazły one literacki wyraz w poemacie pisarza chorwackiego z XVII wieku, Ivana Gundulicia, pt. *Osman*. Gundulić sławił męstwo Polaków w bitwie z Turkami pod Chocimiem w 1621 roku, ale stworzył też w poemacie „natchnioną gloryfikację Polski”. Jak pisze jeden z neoslawistów polskich początków XX wieku, H. Glück „Polska w poemacie Gundulicia jest tą wielką, braterską potęgą, na której mogą się oprzeć pomniejsze plemiona słowiańskie”. Gundulić zamierzał napisać dwa inne eposy o tematyce polsko-tureckich zmaganiach zbrojnych XVII wieku. Jeden z nich, poświęcony Władysławowi IV, noszący tytuł *Vladislaviada*, nie został zakończony z powodu śmierci Gundulicia. Według Glücka Polska w XVII wieku znajdowała się wśród Słowian południowych „na tym miejscu, na którym dziś w sercach i umysłach stoi Rosja”¹².

W wieku XVII orientacja na Polskę była jednym z podstawowych kierunków myśli niepodległościowych, co potwierdzał na łamach „Świata Słowiańskiego” neoslawista, Słoweniec ks. L. Lenard i Serb S. Radić¹³. Podobnie

¹⁰ O kontaktach bułgarsko-wołoskich pisze m. in. N. Stanev, *B'lgarija pod igo. V''zraždanie i osvobođenje 1393 - 1878*, wyd. III, Sofija 1947.

¹¹ L. M. Bartelski, *Jeździec z Madary. Szkice o ziemi bułgarskiej*, Warszawa 1963, s. 244.

¹² H. Glück, *Gundulić w Polsce*, Świat Słowiański, I, 1906, s. 23 - 25.

¹³ Świat Słowiański, II, 1909, s. 140.

wypowiadał się Bułgar, S. Sawwow Bobczew, który akcentował też zmianę dawnego proslowiańskiego nastawienia Polaków na coś w rodzaju swoistej słowianofobii, zauważanej przez niego w początkach XX wieku¹⁴. Obok „Świata Słowiańskiego” również warszawska „Słowiańszczyzna” zamieszczała rozprawy, zawierające przegląd tradycji słowianofilskich w polityce polskiej, przypominając wielkie znaczenie Rzeczypospolitej dla Słowian bałkańskich. Akcentowała m. in. charakter bułgarskiej orientacji politycznej na Polskę¹⁵.

Plany Władysława IV, w których pokaźne miejsce zajmowały aspiracje wyzwolenia Słowian południowych, nie zostały zrealizowane. Próby zmontowania przez Polskę wielkiej ligi antytureckiej nie powiodły się z powodu trwania wojny trzydziestoletniej oraz niezadowolającego udziału w niej deklarowanego przez papieżstwo, Wenecję i Rosję. W dużej mierze przeszkodziła w tych ambitnych planach króla opozycja wewnętrzna i powstanie Bohdana Chmielnickiego. Kozacy zaporoscy zamiast iść w charakterze awangardy wojsk polskich na Turcję, wystąpili przeciwko Rzeczypospolitej. Po śmierci Władysława IV (20 maja 1648 r.) upadły plany przyjscia Polaków z pomocą Bułgarom. Parczewicz raz jeszcze przybył do Warszawy jako „pełnomocnik narodu bułgarskiego” na rozmowy z nowym królem Janem Kazimierzem, ale aktywne zaangażowanie się Rzeczypospolitej na Bałkanach było już wówczas niemożliwe z uwagi na sytuację wewnętrzną w Polsce. Pamiątką po tych kontaktach są ikony św. Jerzego, malowane w Bułgarii i przypominające z rysów twarzy przedstawianych świętych polskiego króla Władysława IV¹⁶.

Król Jan III Sobieski na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XVII wieku próbował, podobnie jak Władysław IV, montować antyturecką ligę monarchów europejskich. Sojuszem takim nie była jednak zainteresowana Francja ani Austria, ani nawet Wenecja, a Rosja w tym okresie wyłączyła się z polityki antytureckiej. Dopiero rok 1683 przyniósł realizację planów wojny przeciwko Porcie, bowiem w wyniku akcji Kara Mustafy na Wiedeń i jego zagrożenia, do wojny przystąpiła Rzeczpospolita. Bitwa wiedeńska i cała kampania przeciw Porcie stworzyły pomyślne warunki do powrotu sprawy Słowian bałkańskich na arenę polityki europejskiej. Postępy wojsk sprzymierzonych na obszarze Węgier, zbliżanie się ich do Bałkanów, utworzenie Świętej Ligi, w skład której wchodziła Polska, Austria, Wenecja i Rosja, stanowiły czynniki aktywizujące ruch narodowowyzwoleńczy w Bułgarii i innych krajach słowiańskich. Wyrazem ich był ferment antyturecki na ziemiach chorwackich oraz spisek w Wielkim Tyrnowie.

¹⁴ T. S. Grabowski, *S. S. Bobczew, historyk, publicysta i słowianofil bułgarski. Szkic historyczno-literacki*, Kraków 1910, s. 46.

¹⁵ *Prąd słowiański i prąd rewolucyjny w Polsce*, *Słowiańszczyzna*, nr 4 z 23 XII 1906, s. 5.

¹⁶ Bartelski, o. c., s. 245.

Jednym z ostatnich przejawów polskiego aktywnego zainteresowania Bałkanami, w tym i Bułgarią, była polska wyprawa do księstw naddunajskich w 1686 roku. Ze względu na słabość sił polskich, pożary stepu i akcje podjazdowe Tatarów, Polacy wycofali się, nie udzielając i tym razem skutecznej pomocy swym bułgarskim pobratymcom¹⁷. Spisek tyrnowski i polska wyprawa do księstw naddunajskich 1686 roku stanowiły moment przełomowy w stosunkach na osi Polska — naród bułgarski — Rosja. Bułgarzy przekonawszy się o rosnącej słabości Polski i nieskuteczności jej działań zbrojnych i dyplomatycznych, z coraz większym zainteresowaniem zaczęli spoglądać ku Petersburgowi. Dostrzegając coraz większe sukcesy wojsk rosyjskich w operacjach przeciw Turkom na czarnomorskim teatrze działań militarnych w okresowo toczonych wojnach caratu z Portą, zauważali Bułgarzy, iż można liczyć na nowo kształtujące się mocarstwo słowiańskie — Rosję. Dlatego też spiskowcy tyrnowscy wysłali swoich emisariuszy do moskiewskiego patriarchy Joachima. Książę Rościsław Stracimirowicz, podający się za potomka widyńskiego cara Iwana Stracimira, konferował już nie w Warszawie, a w Moskwie. Miejsce Polski w wyzwoleniczych planach Bułgarów zajęli Rosjanie¹⁸.

Po powrocie Rościsława Stracimirowicza z Moskwy Turcy wykryli spisek tyrnowski, zdobyli zamek w Tyrnowie i rozbili czety bułgarskie na terenie Starej Planiny. Stłumili również rozruchy w Sofii¹⁹. W roku 1689 miał miejsce kolejny zryw bułgarski, tym razem w rejonie Widynia, Pirotu i Berkowa. Impulsem do tego powstania było zwycięstwo Austriaków nad Turkami pod Niszem. Do walki przeciw Turkom przystąpiły czety bułgarskie, złożone w większości z ludzi prześladowanych przez Sтамбул. Powstanie widyńskie rozszerzyło się na ziemie macedońskie i Kosowo, a na jego czele stanął chłop Karposz. Jednakże zmiana sytuacji międzynarodowej przeszkodziła w realizacji planów narodowowyzwoleniczych Bułgarów²⁰.

Reasumując, można stwierdzić, że wiek XVII nie przyniósł Bułgarom poprawy ich statusu narodowego. Podejmowali oni walki zbrojne przeciwko Porcie wtedy gdy sprzyjała temu sytuacja międzynarodowa. W sumie wysiłki zbrojne Bułgarów umocniły tylko nienawiść do Turków, powodując też represje tureckie i emigrację znacznej części ludności cywilnej do innych krajów. Nadzieje bułgarskie na pomoc Rzeczypospolitej okazały się bezskuteczne, ale w miejsce słabnącej Polski powstawała nowa siła, która podejmowała walkę z Portą. Rosja w II połowie XIX wieku ziściła nadzieje

¹⁷ Tamże, s. 248 - 249.

¹⁸ Tamże, s. 249.

¹⁹ N. Gąsiorowska, *Historia Bułgarii w zarysie*, Warszawa 1923, s. 81.

²⁰ Skowronek, Tanty, Wasilewski, o. c., s. 179.

Bulgarów, gromiąc Turcję w wojnie 1877 - 1878 r. i wyzwalaając Bułgarię spod tureckiego jarzma²¹.

Orientacja polska w Bułgarii i próby prowadzenia przez Rzeczpospolitą polityki słowiańskiej, uwzględniającej interesy narodów słowiańskich Półwyspu Bałkańskiego są zgodnie z sugestiami polskich słowianofilów i neoslawistów dowodami znaczenia koncepcji zbliżenia wszechsłowiańskiego w Polsce. Zadają one kłam twierdzeniom o rzekomym zlatynizowaniu szlachty polskiej i jej sprzeniewierzeniu się ideałom wszechsłowiańskim.

Wyższa Szkoła Pedagogiczna (Szczecin)

DIE NATIONALE BEFREIUNGSBEWEGUNG DER BULGAREN IM 17. JH. UND POLEN

Zusammenfassung

In dem Artikel nimmt der Autor die Fragen auf, die Möglichkeiten der Führung des nationalen Bewegungskampfes von Bulgaren gegen die Türken bedingten und limitierten. Das bulgarische Volk befand sich seit 1393 im türkischen Joch und litt nationale, konfessionelle, gesellschaftliche und finanzielle Unterdrückung. Die Bulgaren versuchten einen Widerstand gegen die ungewöhnliche Ausbeutungspolitik der Türkei zu leisten. Sie suchten Wege zur nationalen Befreiung und rechneten im Laufe des 17. Jh. auf eine für sie günstige Änderung der internationalen Situation, besonders auf die Kriege der Türkei mit Österreich, Venedig und Polen. Außer der politischen Rechnung kamen zahlreiche Versuche einer Tätigkeit mit Waffengewalt gegen Türkei in Frage, die von den Bulgaren vor allem in den sich durch Niederlage der Türkei in den Kriegen mit den Nachbarn charakterisierenden Momenten unternommen wurden. Wichtige Etappen in dem nationalen Befreiungskampf des bulgarischen Volkes waren die Aufstände in den Jahren: 1595, 1596, 1686, 1688 - 1689.

Recht viel Platz nahm in den bulgarischen Aufstandsplänen die Rechnung auf eine bewaffnete Hilfe des Polnischen Königsreiches ein, besonders in den letzten Jahren der Herrschaft Ladislaus des Vierten. Die Bulgaren entfalteten damals auf dem polnischen Hof eine recht lebhafte politische Tätigkeit und versuchten Ladislaus den Vierten zu einem Krieg mit der Türkei zu überreden. Jedoch die innere Situation Polens war damals für die Einmischung in den Kampf um Balkan nicht günstig. Erst das Jahr 1683 brachte die Möglichkeit einer Konfrontation Polens mit Porta mit sich, aber in der Konsequenz verursachte es keinen polnischen Marsch auf Balkan, trotz des im Jahre 1683 auf das Territorium der Donaufürstentümer unternommen Feldzuges. Zusammen mit der zunehmenden Schwachheit Polens und der gleichzeitigen Macht- und Bedeutungs-

²¹ Militarny aspekt konfliktu rosyjsko-tureckiego 1877 - 1878 i wyzwolenia Bułgarii przedstawił P. K. Fortunatov, *Vojna 1877 - 1878 gg. i osvobożdenije Bolgarii*, Moskva 1950; tegoż, *Bojevoj russko-bolgarskij sojuz v vojne 1877 - 1878 godov*, (w:) *Osvobożdenije Bolgarii ot tureckogo iga*. Sbornik statej, Moskva 1953, s. 47 - 71.

zunahme Rußlands erfolgte eine Umorientierung der Hoffnungen der Bulgaren auf Petersburg. Deswegen rechneten die Bulgaren seit dem Ende des 17. Jh. immer mehr auf eine Intervention von Rußland und weniger auf Österreich und andere Staaten. Der Autor stellt auch flüchtig die Lage der orthodoxen Geistlichkeit in Bulgarien dar, die als führende Macht der bulgarischen Bewegung angesehen wurde und im Zusammenhang damit der Unterdrückung unterzogen war. Die Geistlichkeit und die Bauern bildeten nämlich die Hauptstützen der Befreiungsbewegung Bulgariens. Der Autor vertritt den für das 19. und 20. Jahrhundert typischen Blickpunkt der polnischen Neuslawisten auf die nationale Freiheitsbewegung der Bulgaren.